

Абытов Б.К.

А.Ф. КЕРЕНСКИЙДИН ТАРЫХЫЙ-САЯСИЙ БЕЙНЕСИ

Абытов Б.К.

ИСТОРИКО-ПОЛИТИЧЕСКАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ А.Ф. КЕРЕНСКОГО

B.K. Abitov

A. F. KERENSKY IN THE HISTORICAL AND POLITICAL BANESI

УДК: 94(47).084.1.

Макалада 0430 А.Ф. Керенский, анын ишмердүүлүгү, 1916-ж. көтөрүлүш тууралуу пикири, Мамдумадагы аракеттери, кыргыздарга мамилеси тууралуу баяндалат.

Негизги сөздөр: А.Ф.Керенский, тарыхый-саясий бейнеси, убактылуу өкмөт, мам.дума, 1916-жыл, көтөрүлүш тууралуу пикири, Керенский жана кыргыздар.

В статье изучены некоторые штрихи к портрету А.Ф.Керенского, его деятельность, Госдума, об отношении к восстанию 1916 г; его отношение к кыргызскому народу.

Ключевые слова: А.Ф.Керенский, штрихи к историко-политическому портрету, Временное правительство, Госдума, 1916 г; о восстании в Средней Азии, Керенский и кыргызы.

The article examined some strokes to a portrait of the AF, Kerensky, his activities, the State Duma, about the revolt of 1916g, his attitude to the Kyrgyz people.

Key words: A.F. Kerensky, the finishing touches to the historical-political portrait, the provisional Government, Duma, 1916g, about the rebellion in Central Asia, Kerensky and the Kyrgyz people.

Кыргыз Республикасынын Президентинин «2016-жыл - Тарых жана маданият жылы» - деп жарыялаган жарлыгындагы «...Жаңы изилдөөлөр Кыргызстан тарыхынын жана маданиятынын чала изилденген жерлерин ачыкка чыгарып, аларга бирдиктүү көз карашты калыптандырууга ти-

Өзүлөрүн элге-жерге күйгөн улутчул-патриот катары көрсөтүп атын чыгарууга умтулгандар жана чет өлкөлүктөрдүн "дирижерлугу" менен тамак таап жеп, адам укугу менен демократияга далдаланган айрым бир өкмөттүк эмес уюмдар кыргыз-орус ынтымагын бузууга далбастагандар пайда болду. Мындайлардын 1916-жылдагы кайгылуу окуяны пайдаланып, саясат жасап, элдин башын айландырууга аракет жасап жатышкандыгы жашыруун болбой калды.

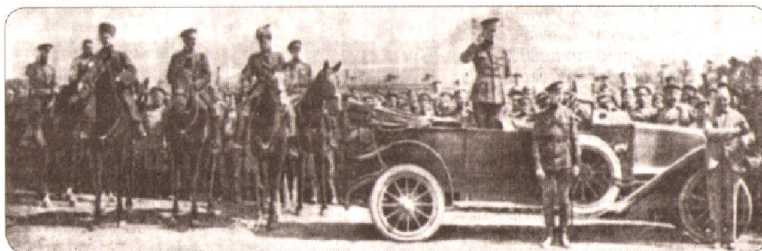
Алардын максаты – падышалык Россияны жеке бийлеген Николай падышанын кандуу саясатынан курман болгондор үчүн күнөөнү азыркы Россиянын элине которуу, аларды 1916-жыл үчүн кечирим суратуу жөнүндө маселе көтөрүү менен азыркы заманда бири-бирине жөлөк-тирек болуп, коомдук-саясий, аскерий-экономикалык, илимий-маданий багытта бир туугандык, достук маанайда ырыс-ынтымак менен өнүгүп-өсүп келе жаткан кыргыз-орус мамилесин бузуу.

Бул маселеде айрым өзүлөрүн "тарыхчыбыз!" дегендер да 1916-жыл боюнча ар нерселерди айтып, баш-аламан сөздөрдү сүйлөгөндүн ордуна архивдик документтерди аңтарып, изилдеп, падыша Николайдын 1914-жылы чыгарган жарлыгын мисал келтирип, илимий негизде геноцидди ким жасагандыгын ачык айтып, эл арасындагы талаш-тартышты токтотуш керек.

1916-жылдагы кыргыз элиндеги кайгылуу окуя боюнча Россиянын IV Мамлекеттик думасында депутат, коомдук ишмер Александр Ке-

Керенскийдин аты унутулбасын

1916-жылдагы кыргыздардын улуттук-боштондук көтөрүлүшүн белгилөөдө кыргыз-орус мамилесинде калыстыктарга, жаңылыш пикирлерге жол бербөө жана кыргыз элине жакшылык жасаган коомдук ишмер, Мамлекеттик думанын депутаты Александр Керенскийдин ысымын кыргыз жергесинде түбөлүккө калтыруу зарыл.

ренский маселе көтөрүп, падыша Николайдын бул саясатын айыптаган. Россияны жеке бийлеген Николай падышанын саясатына кыргыз эли эле эмес, дал ошол Россияда жашаган орустар да каршы чыгып, 1917-жылы февраль революциясында падышаны тактан кулатышты. Убактылуу Өкмөттүн башчысы Александр Керенский кыргыздарды Кытайдан алып келүү үчүн 100 миң алтын акча бөлүрдү.

Орустар өздерү да "кызылдар" жана "актар" болуп экиге бөлүнүп, миллиондогону өлүп, кан суудай төгүлдү. Падышаны жактаган ак сөөктөр чет өлкөлөргө качышты. Муну эмне биздин тарыхчы сөрөйлөр элге түшүндүрүшпөйт? 1917-жылдагы революцияда жана

андан кийинки жылдарда актар, кызылдар болуп экиге бөлүнүп Россиянын аймагында кырылган орус элинин күнүн ким төлөйт? Откоң жылы теленоростууо христиан дүйнөсүндөгү башы тегеренген бирөө: "Иисус Христосту 2000 жыл мурда эмне үчүн өлтүрдүңөр?!" деп азыркы Израиль менен Италияны сотко берип, күн доолап жатканын телевизордон көрүп, "жиндиби?" деп таң калып күлгөнбүз.

Улутка күйүмүш болуп атын чыгаргысы келип, саясат жасаган жана айрым бир чет өлкөлүктөрдүн "заказы" менен иштеген кээ бир адамдардын "1916-жылдагы окуя боюнча орустар кечирим суроо керек" деп акция жасагысы келгендери ошол

сыяктуу күлкү келтирерлик көрүнүш болуп эсептелет.

Ошондуктан, 1916-жылдагы кыргыз Николай падышанын саясаты болгондугун, ага азыркы Россиянын жана элинин эч кандай тиешеси жоктугун, 1917-жылы февраль революциясында Убактылуу өкмөттүн башчысы болгон Александр Ке-

М.РЫСБЕКОВ, акын, "КУТ-М" кооперативин, О.ЖАНАКОВ, архитектор, "БайМЭЭР" коомдук уюму, А.САРИЕВ, Улуттук жазуучулар союзунун мүчөсү, А.СОЛТОНОВ, "Ынтымак" уюму, Ы.КОЖОБЕКОВ, Манас изилдөөчү, А.КУРМАНОВА, акын, С.АБДЫЛДАЕВА, Манас изилдөөчү, "Манас эл коому, Э.ШЕЙШЕМБАЕВ, Улуттук жазуучулар союзунун мүчөсү, Т.АЙТАЛИЕВА, "Тур Аруу Эл" маданий-агартуу борборунун төрайымы, А.КОЙЧИЕВ, "Кыргыздын салтын сактоо, колдонуу" коомунун төрагасы, К.АЙТИКЕЕВ, "Кеңеш" тобуунун башчысы, А.ЧОЛПОНКУЛОВ, "БАТА" коому

ренский 1916-жылы Кытайга качкан кыргыздарды алып келүү үчүн Төрөкул Жанузаков башында турган атайын комиссия түзүп, 100 миң алтын акча каражатын бөлүдүрүп, уюштуруу иштерин жасап, кыргыз элине баа жеткис жана унутулгусу жакшылык-эмгек кылгандыгын ачык айтуу зарыл.

Экинчиден, коомдук жана саясий ишмер А.Керенскийдин (1881-1970) баа жеткис эмгегин унутпай, ысымын кыргыз жергесинде түбөлүккө калтыруу үчүн өлкөнүн борбору Бишкек шаарындагы көрүнүктүү көчөлөрдүн бирине жана бир мекетке ыйгаруу керек.

Үчүнчүдөн, адам укугуна жана демократияга таянган айрым бир өкмөттүк эмес уюмдардан боордош кыргыз-орус мамилесин бузууга аракет жасагандарын, чагымчылдык максатта чогулуш-конференция өткөргөндөрдү, ошол маанайдагы ар кайсы ММКларга макала жаздыргандарды, телерадиолордо берүүлөрдү даярдагандарды, кинофильм тарттырып, китеп чыгаргандарды, Россиянын элчилтигин алдына барып нааразычылык акциясын жасоого аракеттенгендерди калтуу тизгиндөө туура болмок.

кемчиликтерди, толукталбаган маселелерди мындан ары да ар тараптуу иликтөөнү улантуу;

- кыргыз мамлекеттүүлүгүнүн башатын, өнүгүүсүнүн негизги доорлорун – этаптарын жаш муундарга, кеңири калкка кенен жеткирүү;

- кыргыз улуттук мамлекеттүүлүгүнүн маанилүү баскычы болгон Кыргыз АССРинин 80 жылдыгын, Кыргыз ССРинин 90 жылдыгын тиешелүү деңгээлде өткөрүү;

- кыргыз элинин улуттук боштондук үчүн кыймылынын 100 жылдык мааракесин ар тараптан иликтөө, анын тархын терең изилдөөлөр менен толуктоо маселелери.

- 1916-жылдагы көтөрүлүш боюнча ар тараптуу илимий экспедицияларды уюштуруп, Россия, Кытай, Казахстан, Өзбекстан сыяктуу мамлекеттердеги архивдерден мурда белгисиз болгон тарыхый булактарды топтоо, аларды илимий айламплага киргизүү;

- Тайлак баатырдын 220 жылдыгын, Жусуп Баласагындын 1000 жылдыгын олуттуу иликтөөлөр, тактоолор жана жаңы табылгалар менен толуктап, мамлекеттик деңгээлде илимий иш-чараларды өткөрүү ж.б. болуп эсептелет;

- азыркы эгемендүү жана көз карандысыз мамлекеттүүлүккө жол ачып, өбөлгө түзгөн тарыхый-саясий шарттарды терең, ар тараптуу изилдөө;

- эгемендүүлүктүн доорундагы ири тарыхый, саясий бурулуштар, Март (2005-ж.), Апрель (2010.) элдик революциялары, алардын негизги себептери, кыймылдаткыч күчтөрү, мурдагы бийликтердин өз элине кыянатчылыгы, революциялардын натыйжалары, алардын тарыхый, саясий жактан жүйөлүү, олуттуу бааланышы ж.б.

Албетте жарлык жарык көргөндөн бери эле бир катар иш аракеттер мамлекеттик ишканаларда, жогорку окуу жайларда, жергиликтүү өзүн-өзү башкаруу органдарында болуп жатканы талашсыз.

Бирок биздин пикирде, кээ бир учурда өзгөчө аша чабуучулуктар болуп, **”бөрк ал десе, башты кошо алгандар”** да болуп жатат. Айрыкча адистиги тарыхчы эмес адамдар тарыхтын көйгөйлүү, талаш тартыштуу маселелерине киришип, туура келсе да, келбесе да адистерден өтүп өз пикирлерин көпчүлүккө таңуулай баштаган адаттар пайда боло баштады. Буга мисал, жогорку гезиттеги кайрылуу.

Арийне ар бир адам өз пикирин айтууга укуктуу, бирок ал пикир олуттуу да, омоктуу да, натыйжалуу да болсо кана атаганат. Тетирусинче көп учурда адамды өкүндүргөн тарыхый пикирлер пайда болууда. Мисал иретинде акыркы кездеги биздин ММК 1917-жылы Орус империясынын Убактылуу Өкмөтүнүн башчысы Александр Федорович Керенский тууралуу маалыматтар болду.[1] Байкап көрсөңүздөр кээ бирлер бул адамды тим эле кыргыз элинин негизги генофондун сактоочу катары карап, кыргыз эли үчүн ченемсиз эмгек сиңирип, абдан зор абройго ээ болгон адамдардын даражасына чыгарууга аракет кылышууда. Бизди өзгөчө кыжыр-

дантып, жооп жазууга себепкер болгон нерсе жогоруда көрсөтүлгөн **”Кыргыз Туусу”** газетасынын 2016-ж. 19-февралындагы №13 санынын 6-бетине чыккан кайрылуу өзгөчө түрткү болду. Болгондо да аталган кайрылууга жоон топ адамдар, ар түрдүү коомдук уюмдардын башчылары кол коюшуптур.

Дал ошондон кийин А.Ф. Керенский тууралуу учкай тарыхый маалыматтарды берип коюуну туура көрдүк. Чынында эле **А.Ф.Керенский деген ким, кандай адам, саясатчы болгон? Убактылуу Өкмөт башында туруп Россия үчүн, айрыкча анын курамындагы кыргыз эли үчүн кандай жакшылык кызматын кылды? Деги эле ал кыргыздарды колдогон, жактаган, коргогон дегенге кандай негиз бар? Ал эми кээ бир биздин мекендештер айткандай, анын атын Кыргызстанда түбөлүккө калтырууга негиз барбы ж.б. суроолорго жооп берүүгө аракет кылалы.**

А.Ф. Керенский

Орус элинин, Россия империясынын саясий, тарыхый аренасынын эң трагедиялуу мезгилинде көпчүлүктүн назарын өзүнө оригиналдуу түрдө буруп, бир партиядан экинчи партияга өтө качып, Лениндин тили менен айтканда **”саясий проституциялык”** кылып, эң алдын өз жеке кызыкчылыктарын партиялык, мамлекеттик кызыкчылыктан жогору коюп, дүйнөгө аты чыккан ири империянын кескин түрдө, кыска мөөнөттө кыйрашына өзүнүн зор салымын кошкон саясий ишмерлердин бири дал ушул А.Ф.Керенский болгон.

Орус саясий тарыхында ал адамдын ысымын **”монархиянын кечирилбеген кыйраткычы”, “саясий туруксуз, жеке амбициясы күчтүү адам”, “унутта калган жол башчы”, “революциянын унутта калган баатыры”, “1917-жылкы окуяларда натыйжасы жаман, жазмыштуу роль ойногон адам”, “аял кийимин кийип Петербурдан качып чыккан орус саясатчысы”, “эң түшүнүксүз орус саясатчысы”** же кесиптеши М.Родзянко 1922-ж. айткандай **”Россияга эч ким А.Ф. Керенский сыяктуу зор зыян келтирген эмес”** – деген сыяктуу тарыхый, саясий эпитеттер коштоп жүрөт. Ырас эле эмне үчүн мындай көрүнүш орун алган? **А.Ф.Керенский деген ким?**

Александр Федорович Керенский 1881-ж. 4-майда Симбирскидеги эркектер гимназиясынын

мугалиминин үй-бүлөсүндө төрөлгөн Ошол эле жерде он бир жыл мурда 1870-жылы В.И. Ульянов-Ленин төрөлгөн. XX кылымдын башындагы орус элинин эң бир татаал тагдырга туш болгон, көптөгөн талаш-тартышты туудурган, бирөөлөргө кумир болсо, бирөөлөргө өтө жек көрүндү душман, Орус монархиялык түзүлүшүнүн түбүнө жеткен саясатчы, депутат, мамлекеттик жана коомдук ишмер. Эң кызыгы XX кылымдын башында Россия империясынын тагдырын чечкен эки инсан В.Ульянов-Ленин жана А.Керенский болуп, экөө тең Симбирскиде туулуп, өсүшүп, жакшы карым-катнаштагы үй-бүлөлөрдөн чыгышкан. Ал кезде аталган гимназиянын директору Илья Николаевич Ульянов болуп, анын алтын медаль менен бүтүп жаткан уулу Владимир Ульяновго жалгыз “4” деген бааны гимназия мугалими Федор Керенский койгон. Тегин жерден кийинчерээк, агасы Александр Ульянов падышага кол салып, өлүм жазасына тартылгандан кийин саясий ишенимсиз адам катары В.И.Ульяновго баардык борбордук жогорку окуу жайларына кирүүгө тыюу салынган эмес. Дал ошол шартта А.Ф. Керенскийдин жолдомосу, колдоосу менен дүйнөлүк пролетариаттын болочок жол башчысы Казань университетине кирүүгө мүмкүнчүлүк алган. В.Ульянов-Ленин да, А.Ф.Керенский да Санкт-Петербург университетинин юридикалык факультетин бүтүрүшкөн (Ленин экстерн жолу менен), экөө тең эмгек жолун адвокаттык кылуу менен баштаган.

Эң кызыгы, эбегейсиз зор Орус империясынын тагдыры 1917-жылы дал ушул эки гимназистин колунда болуп калганы таң калтырат. Бири мурдагы дүйнөнү дүңгүрөткөн Россия империясынын акырына чыгып, түбүнө жетсе, экинчиси Кеңеш Өкмөтү башында турган жаңы Орус империясын түптөп, башатында болуп, Кеңештик империяны негиздеп олтурат.

Атасын ишке байланыштуу Туркестан генерал-губернаторствосунун борбору Ташкент шаарына которгондон кийин А.Ф.Керенский Ташкенттеги эркектер гимназиясын ийгиликтүү бүтүрүп, Петербург университетинин юридикалык факультетине тапшырып, аяктайт. Кийинчерээк Мамдуманын атайын комиссиясынын курамына кирүүсүнүн бирден бир себеби да ошол жагдай болот. Болочок Премьер-министр Туркестан чөлкөмүн жакшы билет деген таризде киргизилген.

А.Ф.Керенский жаштайынан адвокаттыкка көбүрөөк көңүл буруп, башынан баштап эле бир катар ири саясий соттук процесстерге катышып, бир топ ийгиликтерге жетишет. Дал ошол саясий процесстер мезгилинде **Россиянын социалист-революционерлер партиясы (эсерлер)** менен тил табышып, алардын катарына кошулат. 1912-жылы Мамлекеттик Думанын коомдук комиссиясынын курамында Ленадагы жумушчуларды атуулар боюнча соттук иликтөөлөргө катышат. Кыска мөөнөттө популярдуу адвокат катары таанылат. 1915-жылы Мамлекеттик Думанын сол канатынын мыкты оратору, либерал көз караштагы адамдардын кумири

катары таанылат. Анын ошол кездеги Орус Өкмөтүн кескин сындаганы ага дагы кеңири таанымалдыкты, зор ийгиликтерди алып келет. 1916-жылдын акырында анын аброю кескин жогорулайт. [2] Ошол популярдуулукка 1916-жылкы Туркестан генерал-губернаторствосундагы көтөрүлүш тууралуу Орус Мамлекеттик Думасындагы атайын сөзү да кирет. Баамдаңыз ал жалаң кыргыздарды жактаган жок, туркестандыктарды айтып жатат. Ал тууралуу кийинчерээк сөз кылабыз.

1912-жылы А.Ф.Керенский Россиядагы масондор ложасына кирип, ал эми 1915-1917-жылдары анын жетекчиси да болгон. А.Керенский Февраль революциясын ар тараптан колдоп, керек болсо Мамлекеттик Думадагы Убактылуу Комитеттин мүчөсү да болгон. Дал ошол А.Ф.Керенский Родзянко менен бирдикте, Николай II, пайдасына падышалык таажыдан баш тарткан, улуу князь Михаил Александровичти падышалык тактан баш тартууга көндүрүшкөн. Ошентип көпчүлүк жол башчылар үчүн күтүүсүздөн Россия монархиясы кескин түрдө, кыска мөөнөттө падышасыз, падышалык таажысыз калган. Дүйнөлүк ири держава болгон Россия империясы акырындык менен кыйрай баштаган. Падышалык Россиянын ордуна мамлекет башына Убактылуу Өкмөт келген. Биз ал кездеги А.Ф.Керенскийди төмөнкү сапаттарда көрөбүз:

- 1916-1917-жж. февраль айында көрүнүктүү масон, IV Мамлекеттик думанын **«эмгекчилер»** фракциясынын лидери *(байкаңыз эми эсерлер партиясынын катарында жок)*;

- Февраль революциясын кызуу колдогон. 1917-жылы 26-27-февралында падышанын Орус Мамлекеттик Думасынын ишин токтотуусу тууралуу чечимине баш ийген эмес. Ошол эле күнү А.Ф. Керенский **Аксакалдар Кеңеши** тарабынан түзүлгөн **Мамлекеттик Думанын Убактылуу комитетинин, Мамдуманын Аскердик комиссиясынын мүчөсү, Петроград Советинин төрагасынын орун басары**, болуп шайланган;

- 1917-жылдын 2-мартынан баштап – май айынын ичине чейин социалист-революционерлер партиясы (эсерлер) менен бирдикте *(баамдаңыз кайрадан эсерлер партиясы менен бириккен)* Убактылуу Өкмөттүн курамына кирип, **юстиция министри** болуп дайындалган;

- 1917-жылдын апрель кризисинде Россияны согушту аягына чейин чыгарууга үндөгөн тышкы иштер министри П.Н. Миллюковду отставкасын талап кылып, Г.Е. Львов, М.И. Терещенко менен бирдикте 5-майда жаңы коалициялык өкмөттү түзүүгө жетишкен. Кыска мөөнөттө Орус армиясын демократташтыруу саясатын жүргүзүп, 11-майда биринчи жолу орус армиясынын өкүлдөрүнүн укуктары кеңейип, аларга баардык саясий, диний уюмдарга, ассоциацияларга кирүүгө, сөз эркиндиги, аскердик өзүн-өзү башкаруу киргизилген;

- 1917-ж. май-сентябрь айларында А.Ф.Керенский Убактылуу Өкмөттүн Аскер жана деңиз министри;

- 1917-жылдын 8-июлунан баштап министр-төрага - премьер-министр же Убактылуу Өкмөттүн башчысы, 30-августан Жогорку Башкы командачы;

- 1917-ж. 24-июлунда узакка созулган сүйлөшүүлөрдөн кийин кадеттер (конституциялык демократтар пратиясы) менен бирдикте А.Ф.Керенский 2-коалициялык Өкмөттү түзгөн, анын курамында 4 кадет, 4 эсер, 2 элдик социалист, 2 меньшевик, 1 радикал-демократ, 2 партияда жоктор болгон;

- демократиялык багыттагы партиялардын, биринчи иретте кадеттер менен чектелүү социалистердин, колдоосуна ээ болуу максатында Убактылуу Өкмөттүн колундагы толук бийликти 1-сентябрдан баштап 5 адамдан турган Директориянын – А.Ф.Керенский, А.М.Никитин, М.И.Терещенко, А.И.Верховский, Д.Н.Вердеревскийдин колуна өткөрүп, Россия Республикасын жарыялоого жетишкен;

- 1917-жылдын 25 сентябрында Россия империясынын 3-коалициялык Өкмөтү түзүлүп, анын курамына 4 кадет, 1 эсер, 4 меньшевик, 2 прогрессист, 1 радикал-демократ, 5 партияда жоктор кирген. Албетте бул Өкмөттүн башында А.Ф.Керенский турган. [3]

Ошентип, биз Керенскийди 1917-жылдын 25-26-февралынан баштап 7 ноябрга чейин Убактылуу Өкмөттүн курамындагы министр, 20-июлдан баштап Бүткүл Россиялык Убактылуу Өкмөттүн төрагасы-министри же азыркы тил менен айтканда Убактылуу Өкмөттүн премьер-министри катары көрөбүз.

А.Ф. Керенский Убактылуу Өкмөттүн башчысы. 1917-ж.

1917-жылдын июль кризисинен кийин большевиктер менен күрөшүү максатында аскер адамдары менен жакындашып, генералитет менен өлкөдө тартипти сактоого аракет кылат. Убактылуу Өкмөт колдоого алган план генерал Корнилов тарабынан сунушталган. Генерал Корниловдун популярдуулугу жогорулап, өлкөдө ички тартипти бекемдөөгө кескин иш-чаралар аталган генерал тарабынан күчөтүлө баштаганда, эгер алар Петроградга кирсе большевиктер эле эмес, анын өзү

жетектеген Убактылуу Өкмөттүн да түбүнө жетээрине көзү жеткен А.Ф. Керенский Корниловго каршы күрөшүү үчүн большевиктер партиясы менен биригип ага каршы турган. Бул максатта Кызыл Гвардияны куралданып, Лениндин шакирттерин, көрүнүктүү большевиктерди түрмөдөн чыгарган жана кескин аракеттерди кыла баштаган. Натыйжада генерал Корнилов Башкы командачылыктан бошотулган, патриоттук маанайдагы офицерлер тобу кыйратылган. Корниловдун кыйрашы Керенскийдин бийлигин болгону эки айга эле узартты. 200 миңден ашык фронтко барууну каалабаган Петроград гарнизонуна таянган большевиктер партиясы Убактылуу Өкмөттөн күчтүүлүк кылган. Натыйжада большевиктер партиясы ачык эле Керенский жетектеген Убактылуу Өкмөттү кыйратууга аракет кыла баштаган.

Ошентип, 1917-жылы 7-ноябрда эсеп боюнча төртүнчү, “эң солчул” Убактылуу Өкмөт кулаган. А.Ф. Керенскийдин баардык аракеттери жана үмүттөрү таш капкан. Октябрь төңкөрүшүнөн кийин Керенскийдин Ак гвардиячыларга биригип, большевиктерге каршы күрөшүүгө болгон аракети да ишке ашпай, таш капкан.

Эми тарых барактарын кайрылып, ал тууралуу кээ бир маселелерди тактайлы. Керенский чындап эле качкан, бирок аялдарча кийинип алып эмес, эркекче костюм менен эле америкалыктардын элчилигинин машинасында качып чыккан. Аялдарча кийинип качты - деген Кенеш доорундагы большевиктер партиясынын Керенский тууралуу катардагы миф, кара пиары, жалган ушагы экени кап-качан эле далилденген. Аны Керенский өзү да өмүрү өткүчө төгүнгө чыгарып өткөн. Бирок аялдар кийими аны өмүрүнүн акырына чейин бучкактап кое бербегенин да эске алуу абзел. Өмүрүнүн акырында дагы бир жолу, бул жолу чындап эле аялдар кийимин кийгени маалым. АКШда өмүрүнүн акырында акча төлөөгө мүмкүнчүлүгү жок, бечара орус эмигрантын катуу оорусуна байланыштуу чакырылган «тез жардам» машинасы акысыз ооруканалар жоктугунан, акы төлөнүүчү ооруканалардан колунда жок пациентке жай таппай мукураганда бир оорукананын гинекология бөлүмүнө жаткырышат. Албетте аялдар кийими менен жаткырышат. Катуу оорудан өзүнө келген Керенский муну 1917-жылкы аны мазактоодон да күчтүү келекелөө катары кабыл алган - деген да маалыматтар бар. Баары бир ал аялдар кийиминен кутула алган жок. [4]

Ошентип А.Керенскийге Россиядан качып чыгууга мүмкүн болгону менен Россиядагы бийликти кайта алуу мүмкүнчүлүгү буюрган эмес. Чет өлкөгө эптеп качып чыккан Керенский большевизмге каршы интервенттер менен натыйжасыз сүйлөшүү жүргүзүүгө аракет кылган. Орус империясынын Убактылуу Өкмөтүнүн башчысы алгач 1918-жылдан 1939-жылга чейин Францияда, 1939-жылдан өмүрүнүн акырына чейин АКШ жашаган. Эмиграцияда мемуарларын жана бир катар эмгектерди жазып жарыкка чыгарган: «Большевизм прелюдиясы»

(1919-ж.), «Алыста» (1922-ж.), «Катастрофа» (1927-ж.), «Эркиндиктин өлүмү» (1934-ж.), «Россия тарыхый бурулушта» (1965-ж.) ж.б.

А.Ф.Керенский 1970-жылы 11-июнда абдан начар абалда Америкада көз жумган. Эң жаман жери А.Ф.Керенский өлгөндөн кийин анын өтө начар саясий репутациясын эске алып, «монархиянын кыйраткычы» катары эсептешип Нью-Йорктогу православиялык кызматкерлер аны акыркы сапарга узатуудан жана жергиликтүү жайга коюудан баш тартышкан. Ошентип анын сөөгү Америка жергесинде өлгөнү менен Англияга, баласы жашаган Лондон шаарында бир дагы конфессияга карабаган, эч кимге кереги жок селсаяктар жайына коюлган. Мына ушундай аянычтуу тагдыр ээси бир кездеги Орус империясынын катаал кездеги Убактылуу Өкмөтүнүн башчысы А.Ф.Керенский болгон.

Эми канчалык деңгээлде **Убактылуу Өкмөт башында туруп ошол кездеги анын курамында болгон кыргыз эли үчүн кандай жакшылык кызматын кылган, ал кыргыздарды колдогону, жактаганы, коргогону канчалык деңгээлде чындыкка туура келет. Чындап эле кээ бир биздин мекендештер айткандай анын атын Кыргызстанда түбөлүккө калтырууга негиз барбы?**

Албетте Россия империясынын, орус элинин ошол учурдагы абалына жараша бир катар алгылыктуу иштер кылса кылгандыр, бирок кыргыз эли үчүн анчалык деле жакшылык кылган эместиги да маалым. Кыргыздар үчүн кандай жакшылык жышаандуу аракеттерди жасады:

1. Биздин элибиз үчүн кылган эң чоң кызматы, А.Ф. Керенский ошол кездеги Орус империясынын Мамлекеттик Думасын саясий трибуна катары пайдаланып, биздин оор акыбалыбыз, аянычтуу тагдырыбыз тууралуу баяндаганы ырас. Бирок аны биздин элдин татаал тагдырын ойлогону үчүн эмес, ошол кездеги падышалык Өкмөттүн иш-аракетин кескин сынга алуу, падышалык бийликтин негизги саясатын сыңдоо аркылуу өзүнө керек болгон, кыска жана тез жол менен олку-солку болуп турган саясий аренада өз аброюн жогорулатуу аракетинде болгонун баса белгилөө абзел.

2. Ооба, Орус Мамлекеттик думасынын Туркестандагы окуялар тууралуу атайын комиссиясынын курамында “эмгекчилер” партиясынын атынан келгени чын. Мындай кадамга анын кыргыздарды өтө жакшы көргөнү үчүн эмес, А.Ф.Керенскийдин өзү Туркестан генерал-губернаторствосунун борбору Ташкенде гимназияда окугандыгы, чөлкөмдөгү түрк элдеринин (байкаңыз кыргыз элин эмес) абалынан кабардар Мамдуманын депутаты катары кошулушу толук мүмкүн эле.

3. Туркестандагы, айрыкча кыргыз, казак элдеринин империяга, анын улуттук, агрардык, оторчулук саясатына каршы көтөрүлүшкө чыккан элдин абалын Керенский өз кызыкчылыгына пайдаланып, жеке аброюнун жогорулашы үчүн пайдаланды десек да болот. Эгер ал чындап эле кыргыз элинин тагдырына боору ооруп, жакшылык

кылуу ниети болсо, эмне үчүн эки тизгин бир чылбыр колго тийип, Убактылуу Өкмөттүн башчысы болуп турганда тагдырдын татаал да, катаал да жолунда турган кыргыз элинин абалын жакшыртуу аракетин көрбөстөн, тетирисинче алардын абалын кыйындаткан.

4. Сөзүбүз курук болбосун кээ бир фактыларды келтирели. Кыргыз элинин татаал тагдырын жеңилдетүүнү ойлосо, эмне үчүн Мамлекеттик Думанын депутаты катары Орус бийликтеринин, айрыкча Туркестан генерал-губернатору, Жети-Суу аскер губернатору катышкан атайын жыйындын көтөрүлүшкө катышкан Пишпек, Пржевальск уездериндеги кыргыздарды кууп чыгып, Нарындын жашоо шарты катаал жакка көчүрүү жөнүндөгү чечимин жокко чыгарып, кыргыздардын жерлерин кайра берүүгө, көтөрүлүшкө чыккан кыргыздарды куугунтуктоого жардам кылган жок.

5. Ошондой эле кыргыздарга жан тартса эмне үчүн Убактылуу Өкмөттүн башчысы катары 1917-ж. 30-июнунда Россия империясынын Убактылуу Өкмөтүнүн төрагасынын, аскер министринин жана солдат депутаттарынын Аткаруу Комитетинин дарегине жазылган Туркестан крайынын мусулмандар Кеңеши жөнөткөн телеграммага көңүл бурган эмес. Ал телеграммада адам чыдагыс оор абалда жашап жаткан кыргыздар, укмуштуудай, адамдын төбө чачын тик тургузган маалыматтар айтылган. Телеграмманын түп нускасы:

Министру председателю. Копии: военному министру, исполнительному комитету советов солдатских депутатов. От исполнительного комитета мусульманских депутатов Туркестана.

Наши делегаты сообщают ужасающие положения киргиз Семиречья. Киргизы беспощадно убиваются поселенцами семиреченцами. Возвращающихся из Китая киргиз не пускают на свои места. За ними форменно охотятся. Киргизы терпят крайнюю нужду. Корма нет, голодают. Продают жен, детей, доходят до того, а седают друг друга. Русские поселенцы Семиречья вооружены – киргизы безоружны. Нет слов описать положения киргиз – горе, несчастье, море слез. Необходимы экстренные меры. Туркестанский краевой мусульманский совет. [5]

Эмне үчүн ошол кездеги Убактылуу Өкмөтүнүн төрагасы А.Ф.Керенский кыргыздардын ушундай оор абалын билип туруп, тиешелүү чара көргөн эмес. Анын мындай мамилесин көрүп туруп, кантип азыркы кыргыздар анын атын эл-жерибизге түбөлүк калтырабыз. Эгер антсек, ошол кыйынчылыктарды баштан кечирген биздин кыргыздардын арбагы бизди кечирбейт.

6. Дагы бир жагымсыз жагдай. Ошол Убактылуу Өкмөт өзүнүн Туркестан комитетине, анын Пржевальск, Пишпек уездик комитеттерине кыргыз элинин улуттук-боштондук кыймылын канга бөлөгөн Шкапский, Шеболин, Занемойский ж.б. сыяктууларды дайындоого жол бергендиги болуп эсептелет.

7. Дал ошол эле А.Ф.Керенский жетектеген Убактылуу Өкмөт 1917-ж. 5-апрелинде өзүнүн Туркестан комитетин түзгөн, анын башчысы болуп алгач кадет Н.Н. Щепкин дайындалган (1917-ж. 7-апрелинен – 25-майына чейин)/6/. Андан кийин бул кызматты В.П. Наливкин (1917-ж. 6-июнунан 14-сентябрына чейин) аркалап, акырында 1917-ж. 14-сентябрынан баштап Убактылуу Өкмөттүн Туркестан комитетинин башчысы О.А. Шкапский болуп калган. [7] Ал эми Жети-Суу областынын аскер губернаторунун ордуна Убактылуу Өкмөттүн комиссары болуп, мурда ошол чөлкөмдө падышачылык агрардык жана оторчулук саясатты активдүү ишке ашырган, ашынган колонизатор Шеболин дайындалган.[8] Кыргызстанда ошол эле Убактылуу Өкмөттүн жергиликтүү органдары 1917-ж. Апрель-май айларында түзүлгөн. Мисалы, Убактылуу Өкмөттүн Туркестан комитетинин Пишпек уездинин комиссары болуп 1916-жылкы көтөрүлүштү кандуу жол менен басууга өзгөчө салым кошкон поручик Занемойский, Пржевальск уездинин комиссары Ходосов, Ош уездин башкарууга Дряхлов сыяктуулар дайындалган. [9] Бул жерде да Убактылуу Өкмөт Туркестандагы, айрыкча Кыргызстандагы жергиликтүү комитеттерине, жок дегенде көтөрүлүштөн кийинки кыйын абалдагы кыргыз элине лоялдуу, аларга колдоо көрсөтө турган, либералдык маанайдагы жетекчилерди сунуштаса болбойт беле деген ой келет.

8. Ошол эле Убактылуу Өкмөттүн Туркестан комитети 1917-жылдын 19-апрелинде Кытайдан азып-тозуп, ачарчылыкта кайтып келген кыргыздарды өз мекенине – Пишпек, Пржевальск уездерине келүүгө тыюу салып, Нарындын тоолуу райондоруна айдоо чечимин кабыл алган.[10] Чындап эле кыргыз

элине жан тартып, боор ооруса А.Ф. Керенский эмне үчүн өзү курамында турган Убактылуу Өкмөттүн мындай чечимдерин жокко чыгарган эмес. Тетирисинче улут катары жоюлууга өбөлгө түзгөн чечимди колдогон. Таң калыштуусу Мамдуманын жашыруун жыйынында боорукер болуп көрүнгөн А.Ф.Керенский эмне үчүн өзү бийликке келгенде биздин элдин тагдырын, ал тууралуу айткан өз сөздөрүнүн өтөсүнө чыккан жок.

9. Дагы бир таң калыштуу окуя, эмне үчүн Убактылуу Өкмөттүн башына келгенден кийин Керенский ошол 1916-ж. кандуу окуялардын күнөөкөрлөрүн, көтөрүлүштү канга бөлөгөн аскер адамдарын жазага тартууну сунуш же талап кылган жок. Кыязы А.Ф.Керенский бир жылга жетпеген убакыт мурда Мамдумадагы жалындуу сөзүн өзү бийликке келээри менен унуткан окшойт. Эгер ошондой болсо ашынган либерал, чет жакадагы, анын ичинде кыргыз элине жан тарткан болуп көрүнгөнү жалган саясий жүрүш катары эле бааланып калаары шексиз.

10. Акырында, эгер чындап эле кыргыз элине, тагдырына күйгөн болсо өзү **Россия Республикасынын** башчысы катары Кытай мамлекетине расмий нота жөнөтүп, дипломатиялык жол менен ал жакта кыйноодо жүргөн кыргыздарды өз мекенине кайтаруу демилгеси менен чыгып, алардын кайра келүүсүнө шарт түзгөн жок.

11. Эгер Россиянын борбордук райондоруна Убактылуу Өкмөт кош бийликти алып келсе, чет жакаларда, анын ичинде Кыргызстанда үч бийликти - **Убактылуу Өкмөттүн, Кеңештердин** жана жаңыдан пайда болуп жаткан улуттук буржуазия өкүлдөрүнүн **Аткаруу комитеттеринин** бийлигин орноткон. Анткени 1917-жылы жергиликтүү байманалар, улуттук буржуазиянын өкүлдөрү, өз абалын, аброюн, коомдогу ордун сактоо үчүн жер-

жерде өздөрүнүн **Аткаруу комитеттерин** же **Коопсуздукту сактоочу коомдук комитеттерин** түзүшкөн.

12. Негизи А.Керенский курамында болгон жана ал жетектеген Убактылуу Өкмөт улуттук боштондук берүүнүн ордуна, падышачылыктын аңсуз улуттук колониалдык саясатын уланткан. Анын саясаты кыргыз элине, башка чет жакалардагы элдердей эле, эркиндикти, улуттук көз карандысыздыкты, мамлекеттүүлүктү бере алган жок, эксплуатациядан да куткара алган жок. Тетиристинче оор абалдагы кыргыз элинин тагдырын андан да оорлоткону, көтөрүлүштүн катышуучуларын, Кытайдан кайткан кыргыздарды жазалоону жана куугунтуктоону күчөткөнү маалым. Ушундан кийин кантип, ошол Убактылуу Өкмөттү жетектеген А.Ф.Керенскийдин ысымын кыргыз жеринде түбөлүккө калтыра алабыз?

Демек жогорудагылардын баары А.Ф.Керенский 1916-жылдагы кыргыз элинин улуттук-боштондук кыймылын, аны басуудагы кандуу карателдик жазалоолорду өзүнүн кызыкчылыгы үчүн кызыл кулактык менен саясий очко, жеңил, кыска мөөнөттө зор аброй топтош үчүн гана пайдаланган деген пикирди айтууга болот. Анын 1916-жылкы айткан сөзү менен 1917-жылы кылган ишинин абдан чоң, теңирден тескери айырмасы чыгып калды.

Мына ушуларды билип туруп анан кантип Кыргызстанда А.Ф.Керенскийдин ысымын түбөлүккө калтырууга болсун. Биздин пикирде ХХ кылымдын башындагы бирден бир татаал образдуу орус саясатчысы А.Ф.Керенскийдин ысымы кыргыз элинде, жеринде түбөлүк калтыруу маселеси таптакыр орунсуз көрүнүш, андай даражага татыксыз саясатчы экенин баса белгилөө абзел. 2016-жыл тарых жана маданият жылы экенин эске алуу менен биз дал ошол тарыхтын кээ бир актай же тактоону талап кылган барактарын толуктообуз негизги милдеттердин бири экени талашсыз көрүнүш. Дал ошол максатта биз бул маселеге кайрылып, өз үнүбүздү кошууга аракет кылдык.

Демек, “Кыргыз Туусу” газетасынын 2016-ж. 19-февралындагы санына чыккан “Керенскийдин аты унутулбасын” – деген чакырык 1916-жылдагы эли-

биздин көтөрүлүшүнүн, кандуу кагылыштарынын курмандыктарынын арбактарын сыйлабагандык, ошол ата-бабаларыбызды, энелерибизди абройлоуна шек келтиргендик, улуттун да, мамлекеттин да учурдагы кызыкчылыктарына дал келбеген чакырык, жосунсуз жорук катары бааласа болот. А.Ф.Керенскийдин ысымын Кыргызстанда, кыргыз элинде түбөлүк калтырууга эч кандай негиз жок деген пикирдебиз.

Колдонулган адабияттардын тизмеси:

1. Суянобаев М. Доклад А.Ф.Керенского о событиях 1916 года в Туркестане на закрытом заседании Государственной думы//Акипресс «История Кыргызстана». 13 декабря 2016 г.
2. Басманов М.И., Герасименко Г.А., Гусев К.В. Александр Федорович Керенский. - Саратов, 1995; Милюков П.Н. Воспоминания.-М.,1991.-С.475-478; Четвертков Н.В. Адвокат А. Ф.Керенский. – В кн. Актуальные проблемы политики и права. -Вып. 2. - Пенза, 2001.
3. Колоницкий Б.И. Александр Федорович Керенский в его речах (1917 год). -СПб, 2001, № 1; Басманов М.И., Герасименко Г.А., Гусев К.В., Александр Федорович Керенский. -Саратов, 1995; Иоффе Г.З. Семнадцатый год: Ленин, Керенский, Корнилов. -М., 1995.
4. Николаевский Б.И. Русские массоны и революция. –М., 1990. -С.115. Иоффе Г.З. Семнадцатый год: Ленин, Керенский, Корнилов. -М., 1995; Колоницкий Б.И. Александр Федорович Керенский в его речах (1917 год). -СПб, 2001, № 1; Страна гибнет сегодня. Воспоминания о Февральской революции 1917 г. –М., 1917; Милюков П.Н. Воспоминания.-М.,1991.-С.475-478; Басманов М.И., Герасименко Г.А., Гусев К.В. Александр Федорович Керенский. -Саратов, 1995.
5. РГВИА. Ф. 400. Оп. 1. Д. 4639. Л. 110.):
6. Зима А.Г. Великий Октябрь в Киргизии. –Фрунзе, 1987. –С.45.
7. Библиотека Хроноса. Биографический указатель. О.А. Шкапский// [http:// www. hrono. ru/biograf](http://www.hrono.ru/biograf).
8. Плоских В.М., Жунушалиев Ж.Ж. История кыргызов и Кыргызстана. –Бишкек, 2007. -181-182.
9. Ошол эле бетте.
10. Зима А.Г. Великий Октябрь в Киргизии. – Фрунзе, 1987. – С.30.

Рецензент: д.и.н., профессор Джуманалиев А.Дж.